

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету**

Сломи Валентини Миколаївни

на дисертацію Турлая Олега Івановича

**«Медіація як спосіб вирішення спорів у сфері інтелектуальної
власності», поданої до захисту в разову спеціалізовану вчену раду
ДФ 58.082.154 Західноукраїнського національного університету
на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право
за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасний цивільний оборот характеризується активним використанням об'єктів права інтелектуальної власності у договірних відносинах. Ліцензійні договори, договори комерційної концесії, договори про створення об'єктів права інтелектуальної власності на замовлення, договори про передання майнових прав та трансфер технологій становлять важливу правову основу інноваційної і підприємницької діяльності. Збільшення кількості таких договорів закономірно супроводжується виникненням розбіжностей щодо їх укладення, тлумачення, виконання, зміни та припинення.

Особливістю спорів у цій сфері є те, що їхні учасники часто пов'язані тривалими правовими та економічними відносинами. Звернення до суду може забезпечити захист порушеного права, однак водночас призвести до припинення співробітництва, ускладнити подальше використання об'єкта інтелектуальної власності або знизити його комерційну цінність. За таких умов особливого значення набувають способи врегулювання спорів, орієнтовані не лише на констатацію правоти однієї зі сторін, а й на відновлення належного виконання договірних зобов'язань.

Медіація відповідає диспозитивним засадам цивільного права та дає сторонам можливість самостійно визначити взаємоприйнятний спосіб урегулювання конфлікту. У межах процедури можуть бути погоджені зміни строків і порядку виконання зобов'язань, розміру роялті, території чи способів використання об'єкта, умов подальшої співпраці та розподілу прав на результати спільної діяльності. Це особливо важливо для складних і довгострокових договорів, у яких неможливо заздалегідь передбачити всі технологічні, економічні та організаційні зміни.

Актуальним є також дослідження превентивної функції медіації. Включення до договорів переговорних і медіаційних застережень може сприяти виявленню та усуненню розбіжностей ще до їх переростання у повноцінний

правовий спір. Багаторівневі застереження, періодичний перегляд умов договору, залучення нейтральної особи при істотній зміні обставин здатні підвищити стабільність договірних відносин і зменшити ризик їх дострокового припинення.

Таким чином, дисертаційне дослідження О. І. Турлая є актуальним і своєчасним, оскільки спрямоване на вирішення важливого наукового та практичного завдання — визначення місця медіації у механізмі захисту цивільних прав та забезпечення належного розвитку договірних відносин у сфері інтелектуальної власності. Отримані автором результати можуть сприяти вдосконаленню договірної практики, збереженню партнерських зв'язків та підвищенню стабільності цивільного обороту.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи. Дисертаційна робота характеризується високим рівнем обґрунтованості сформульованих автором наукових положень, висновків і практичних рекомендацій. Їх достовірність забезпечується чіткою структурою дослідження, логічною послідовністю викладу матеріалу та належним застосуванням загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання.

У роботі простежується системний підхід до аналізу правового регулювання медіації у сфері інтелектуальної власності. Автор послідовно переходить від дослідження загальнотеоретичних положень до аналізу окремих категорій спорів та особливостей їх позасудового врегулювання, що забезпечує внутрішню цілісність дослідження й переконливість сформульованих висновків.

На користь достовірності отриманих результатів свідчить також комплексний характер використаної джерельної бази. Автором опрацьовано значний масив національного законодавства, міжнародних і європейських правових актів, наукових праць українських та зарубіжних учених, а також практику застосування відповідних правових норм. Це дозволило всебічно дослідити поставлену проблему, зіставити різні наукові підходи та сформулювати власні аргументовані висновки.

Важливою перевагою роботи є органічне поєднання теоретичних положень із потребами сучасної правозастосовної практики. Запропоновані рекомендації щодо розвитку медіації не мають декларативного характеру, а ґрунтуються на аналізі реальних проблем договірної практики у сфері інтелектуальної власності, що істотно підвищує їх прикладну цінність.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження є достатньо аргументованими, внутрішньо узгодженими та підтвердженими належною нормативною, доктринальною й емпіричною базою, що свідчить про високий ступінь достовірності сформульованих автором висновків та рекомендацій.

Структура та зміст основних положень дисертаційної роботи. Структура дисертації О. І. Турлая є послідовною, логічно завершеною та відповідає поставленій меті дослідження. Обраний автором порядок викладу матеріалу дозволив спочатку визначити загальні засади медіації, надалі дослідити особливості її застосування у спорах щодо інтелектуальної власності, а після цього сформулювати пропозиції практичного характеру. Розділи й підрозділи взаємно доповнюють один одного, не порушуючи цілісності роботи.

Перший розділ присвячено теоретичним і правовим засадам медіації. Автор розглядає історичний розвиток цієї процедури, аналізує наукові підходи до її визначення, характеризує принципи та з'ясовує місце медіації серед інших способів урегулювання спорів. Важливим є висновок про те, що медіація не лише спрямована на припинення вже існуючого конфлікту, а й може виконувати превентивну функцію, сприяючи стабільності цивільних та договірних відносин.

У другому розділі проаналізовано коло спорів у сфері інтелектуальної власності, які можуть бути врегульовані за допомогою медіації. Автор розглядає конфлікти, що виникають із договорів про розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності, між співавторами, працівником і роботодавцем, правоволодільцем і користувачем, а також між учасниками відносин, пов'язаних із комерціалізацією результатів творчої діяльності. Обґрунтовано, що найбільш придатними для медіації є спори, в яких сторони зацікавлені у продовженні співробітництва та можуть на власний розсуд визначати порядок реалізації належних їм прав.

Окреме місце у роботі посідає дослідження договірних механізмів запобігання конфліктам. Автор звертає увагу на доцільність включення медіаційних застережень до ліцензійних договорів, договорів комерційної концесії, договорів про створення об'єкта права інтелектуальної власності на замовлення та договорів про трансфер технологій. Практично значущими є положення щодо багаторівневого порядку врегулювання спорів, який передбачає проведення переговорів, звернення до медіатора і лише після цього — застосування судових чи арбітражних процедур.

У третьому розділі автор формулює комплекс пропозицій щодо впровадження медіації у практику правового регулювання відносин інтелектуальної власності. Значну увагу приділено підготовці типових медіаційних застережень, підвищенню спеціалізації медіаторів, інформаційному забезпеченню учасників правовідносин та створенню належних гарантій виконання досягнутих домовленостей. Загалом зміст дисертації характеризується практичною спрямованістю, а запропонована структура сприяла всебічному розкриттю медіації не лише як способу вирішення спору, а й як інструменту забезпечення стабільності договірних відносин.

Наукова новизна результатів дослідження. Наукова новизна дисертації О. І. Турлая визначається комплексним дослідженням медіації як самостійного правового інституту, здатного забезпечувати не лише врегулювання вже існуючих спорів, а й запобігання виникненню та ескалації конфліктів у договірних відносинах щодо об'єктів права інтелектуальної власності. Автором сформульовано низку нових положень, спрямованих на забезпечення стабільності цивільного обороту, належного виконання договірних зобов'язань та збереження партнерських відносин між їх учасниками.

Позитивно слід оцінити розвиток положення про превентивну функцію медіації. Дисертант переконливо обґрунтовує, що медіаційна процедура може застосовуватися не лише після виникнення правового спору, а й на стадії появи розбіжностей щодо тлумачення договору, визначення обсягу прав, способів використання об'єкта, розміру винагороди або подальшого розподілу результатів спільної діяльності. Такий підхід дозволяє розглядати медіацію як інструмент управління тривалими договірними відносинами.

На підтримку заслуговує сформований автором комплексний підхід до розуміння функціонального призначення медіації у сфері інтелектуальної власності. У роботі вона розглядається не лише як альтернативний спосіб врегулювання правового конфлікту, а й як правовий механізм забезпечення стабільності цивільного обороту, збереження економічної цінності об'єктів права інтелектуальної власності та підтримання довгострокових договірних відносин. Саме така постановка питання істотно розширює традиційне уявлення про медіацію та підкреслює її значення як одного з інструментів сучасного приватноправового регулювання.

Практично значущими є запропоновані автором положення щодо включення медіаційних застережень до ліцензійних договорів, договорів комерційної концесії, договорів про створення об'єктів права інтелектуальної власності на замовлення та договорів про трансфер технологій. На підтримку заслуговує пропозиція щодо використання багаторівневих застережень, відповідно до яких сторони спочатку проводять безпосередні переговори, надалі звертаються до медіатора, а лише у разі недосягнення домовленості передають спір на судовий або арбітражний розгляд.

Науковою новизною характеризуються також висновки щодо необхідності адаптації змісту медіаційної угоди до особливостей конкретного договірного правовідношення. За результатами медіації сторони можуть не лише погодити компенсацію за допущене порушення, а й змінити строки виконання зобов'язань, територію або способи використання об'єкта, порядок виплати роялті, умови здійснення контролю, правила поведінки з конфіденційною інформацією та засади подальшої співпраці. Такий результат нерідко є більш ефективним, ніж винесення рішення на користь лише однієї сторони.

Отже, наукові результати дисертації істотно розвивають сучасну доктрину цивільного права у частині альтернативного врегулювання спорів та договірної регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. Запропоновані автором наукові положення мають не лише теоретичну новизну, а й значний потенціал для їх подальшого використання у нормотворчій діяльності та правозастосовній практиці.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає насамперед у можливості їх використання під час вдосконалення договірної практики у сфері інтелектуальної власності. Запропоновані автором медіаційні та багаторівневі застереження можуть бути інтегровані до ліцензійних договорів, договорів комерційної концесії, договорів про трансфер технологій, договорів щодо створення об'єктів права інтелектуальної власності на замовлення та інших договорів про розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Практичний інтерес становлять також рекомендації щодо застосування медіації як інструменту збереження договірних відносин, адаптації умов співробітництва до зміни економічних чи технологічних обставин, запобігання ескалації конфліктів і забезпечення належного виконання договірних зобов'язань. Їх використання сприятиме мінімізації судових спорів, збереженню партнерських відносин між учасниками цивільного обороту та більш ефективній комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності.

Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності правоволодільців, суб'єктів господарювання, адвокатів, медіаторів, патентних повірених, фахівців у сфері трансферу технологій, а також органів та установ, діяльність яких пов'язана із забезпеченням охорони й захисту прав інтелектуальної власності. Окремі положення дисертації можуть бути враховані під час підготовки методичних рекомендацій щодо застосування медіації у сфері інтелектуальної власності та розроблення типових договірних конструкцій.

Крім того, сформульовані автором висновки можуть бути використані у навчальному процесі під час викладання дисциплін «Цивільне право», «Право інтелектуальної власності», «Альтернативне вирішення спорів», «Медіація», а також у подальших наукових дослідженнях проблематики позасудового врегулювання приватноправових конфліктів.

Дотримання автором вимог академічної доброчесності. Проведений аналіз дисертаційної роботи свідчить про належне дотримання автором принципів академічної доброчесності. Робота має самостійний характер, містить коректні посилання на використані джерела та не викликає сумнівів щодо авторства сформульованих наукових положень.

Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації у дисертації не встановлено.

Відображення результатів дисертації у наукових працях автора. Аналіз наукових праць дисертанта свідчить про достатню повноту висвітлення

основних результатів проведеного дослідження. Опубліковані автором роботи послідовно відображають ключові теоретичні положення, практичні рекомендації та концептуальні висновки, що знайшли своє відображення у дисертації.

Представлені публікації охоплюють основні напрями дослідження, демонструють поступове формування авторської наукової позиції та підтверджують належну апробацію отриманих результатів у науковому середовищі. Їх зміст відповідає темі дисертації, а обсяг оприлюднених матеріалів є достатнім для висвітлення основних положень дисертаційного дослідження відповідно до встановлених вимог.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження. Позитивно оцінюючи результати виконаного дисертаційного дослідження, слід зазначити, що окремі його положення можуть бути предметом подальшого обговорення. Насамперед це стосується окремих практичних аспектів реалізації запропонованих автором підходів, які, на мою думку, потребують додаткової конкретизації або більш розгорнутого обґрунтування. Наведені зауваження мають рекомендаційний характер і жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

1. Автор обґрунтовує медіацію як самостійний консенсуальний спосіб захисту прав інтелектуальної власності (с. 21 дисертації). Такий підхід загалом заслуговує на підтримку, однак потребує додаткового доктринального обґрунтування з огляду на усталене розмежування форм, способів і засобів захисту суб'єктивних цивільних прав.

Медіація сама по собі не передбачає владного відновлення порушеного права чи примусового виконання обов'язку, а створює умови для самостійного погодження сторонами моделі врегулювання спору. У зв'язку із цим доцільно було б чіткіше визначити, чи є медіація способом захисту в матеріально-правовому значенні, позаюрисдикційною формою захисту або спеціальною процедурою, у межах якої сторони обирають конкретні цивільно-правові засоби захисту. Таке уточнення посилило б аргументацію одного з концептуальних положень дисертації.

2. На позитивну оцінку заслуговує запропонована автором концепція змішаної правової природи медіаційної угоди, яка переконливо обґрунтовується через поєднання матеріально-правових наслідків цивільного договору та процедурної природи результату медіації (с. 137-139 дисертації). Такий підхід є логічним і доктринально виваженим.

Водночас дискусійним залишається питання про місце медіаційної угоди у системі цивільно-правових договорів. Зокрема, доцільно було б більш чітко визначити, чи слід розглядати її як самостійний непоіменований цивільно-правовий договір, різновид змішаного договору в розумінні статті 628 Цивільного кодексу України або ж як особливий правочин, правова природа

якого визначається змістом конкретних домовленостей сторін. Додаткового висвітлення потребує також питання застосування до медіаційної угоди загальних положень договірної права щодо її зміни, тлумачення, недійсності та способів захисту прав сторін у разі порушення досягнутих домовленостей. Розкриття зазначених аспектів зробило б авторську концепцію більш завершеною та посилило її цивілістичне обґрунтування.

3. У дисертації значну увагу приділено досягненню сторонами взаємоприйнятної домовленості, однак дещо менш повно досліджено зміст і динаміку зобов'язальних правовідносин, що виникають унаслідок укладення угоди за результатами медіації.

Доцільно було б конкретизувати момент виникнення такого зобов'язання, характер обов'язків сторін, строки та порядок їх виконання, наслідки прострочення чи неналежного виконання, а також можливість зміни, розірвання або односторонньої відмови від домовленостей. Окремого уточнення потребує співвідношення первісного спірного правовідношення з новим зобов'язанням: чи припиняється первісна вимога з моменту укладення угоди, чи зберігається до повного її виконання. Розкриття цих питань надало б дослідженню більшої цивілістичної завершеності.

4. Практична ефективність медіації визначається не лише досягненням сторонами домовленості, а й створенням належних правових гарантій її добровільного та своєчасного виконання. У зв'язку із цим дисертаційне дослідження могло б бути доповнене більш ґрунтовним аналізом цивільно-правових механізмів забезпечення виконання медіаційної угоди, зокрема можливості використання неустойки, поруки, гарантії, застави та інших договірних способів стимулювання належного виконання сторонами прийнятих на себе зобов'язань.

Водночас доцільним видається більш детальне дослідження особливостей цивільно-правових наслідків порушення медіаційної угоди, насамперед співвідношення загальних положень договірної відповідальності із принципами добровільності, автономії волі та консенсуального характеру медіації. Додаткове висвітлення цих аспектів дозволило б повніше розкрити юридичний механізм реалізації досягнутих домовленостей та посилило б практичну цінність запропонованої автором концепції.

Проте варто відзначити, що наведені зауваження жодною мірою не применшують наукової цінності проведеного дослідження. Вони мають переважно доктринальний, дискусійний характер, стосуються окремих аспектів розвитку авторської концепції та можуть розглядатися як напрями її подальшого наукового вдосконалення. Загалом вони не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи, її наукову новизну, теоретичне значення та практичну цінність.

Загальний висновок

Узагальнюючи викладене, слід дійти висновку, що дисертаційна робота Турлая Олега Івановича «Медіація як спосіб вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності» є завершеним, самостійним і цілісним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретичному та методологічному рівні. Робота містить нові науково обґрунтовані положення, які мають істотне значення для подальшого розвитку доктрини цивільного права, права інтелектуальної власності та альтернативного вирішення спорів, а також характеризується належною практичною спрямованістю сформульованих автором рекомендацій.

Висловлені у рецензії зауваження мають переважно рекомендаційний і науково-дискусійний характер, можуть бути враховані автором у подальших наукових дослідженнях та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, рівень її наукової новизни, теоретичне й практичне значення отриманих результатів.

За актуальністю обраної теми, ступенем обґрунтованості сформульованих наукових положень, достовірністю висновків, науковою новизною, практичним значенням отриманих результатів, повнотою їх апробації та оприлюднення, а також дотриманням принципів академічної доброчесності дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор — Турлай Олег Іванович — заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету**

Валентина СЛОМА

